

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АУДІАТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ 1-2 КЛАСІВ (З УРАХУВАННЯМ ВОЄННИХ РЕАЛІЙ)

Вашуленко Оксана Вікторівна,

науковий співробітник відділу

початкової освіти ім. О. Савченко

Інституту педагогіки НАПН України

Ключові слова: аудіювання, слухання, смислове сприймання, розуміння, аудіативні вміння, молодші школярі.

Молодший шкільний вік психологи вважають сприятливим періодом для активного формування компетентностей та наскрізних умінь, розвитку багатьох психічних процесів. Тому актуальним у цей період є формування аудіативних умінь молодших школярів, у процесі якого необхідно враховувати психолого-педагогічні особливості дітей цього віку та сучасні умови навчання, яке відбувається під час воєнного стану.

Аудіативна діяльність учнів 1-2 класів не є ізольованим процесом. Вона формується на перетині кількох когнітивних функцій (увага, сприймання, пам'ять, мислення, уява) та емоційних станів, що супроводжують процес навчання. У молодшому шкільному віці дитина переходить від домінування мимовільних психічних процесів до формування довільних. Цей перехід є поступовим і безпосередньо пов'язаний із навчальною діяльністю. Успішність сприймання і розуміння усної інформації залежить від узгодженості цих процесів.

Учні 6-7 років активно розвивають словесно-логічне мислення, однак воно ще тісно пов'язане з наочно-образним. Тому дитині легше зрозуміти усне повідомлення, якщо воно супроводжується прикладами, образними порівняннями, інтонаційними підкресленнями або наочними засобами (малюнками, схемами, мімікою і жестами мовця).

Сприймання в цьому віці переважно мимовільне, фрагментарне. Учні не помічають суті за деталями, називають другорядні ознаки замість головних,

часто змішують схожі, близькі, але не тотожні предмети та їх властивості. Важливим є те, що сприймання дітей цього віку характеризується емоційністю та високою чутливістю до інтонацій, яскравістю, гостротою та готовністю до отримання нових вражень. Сприймання усної інформації залежить від: мотивації до слухання; темпераменту (сангвініки й холерики краще реагують на динамічну подачу, флегматики й меланхоліки – на спокійну); мовленнєвого досвіду; емоційного стану (після травматичних подій дитина може уникати гучних звуків, різких інтонацій, слів, пов'язаних із війною).

В умовах воєнного стану та психологічної напруги сприймання усної інформації дітьми може ускладнюватися через підвищену тривожність, знижену концентрацію та потребу у відчутті безпеки. Це виявляється у нерозумінні / частковому розумінні тексту або понять, зниженні уваги, труднощах запам'ятовування, емоційних реакціях на певні слова або теми.

Увага є базовою передумовою будь-якого сприймання. Відомо, що стійкість уваги тісно пов'язана з емоціями, почуттями, інтересами дітей. Основними особливостями уваги учнів 1-2 класів є слабкість довільної та високий рівень мимовільної. Здатність утримувати увагу під час слухання усної інформації в дітей цього віку обмежена в часі (у середньому 10–15 хвилин) [1]. Вони не можуть зосереджуватись на нецікавому, незрозумілому для них, легко відволікаються, швидко стомлюються. У період воєнного стану молодші школярі демонструють підвищений рівень тривожності, що негативно впливає на їхню здатність до концентрації уваги, засвоєння нової інформації. Тому увага молодших школярів потребує постійного стимулювання.

Пам'ять забезпечує збереження та відтворення інформації, отриманої на слух. Тому так само важливим є врахування специфічних властивостей пам'яті дітей 6-7-річного віку. У цьому віці провідною є наочно-образна пам'ять. Учні швидше запам'ятовують конкретні відомості, події, предмети, факти, ніж словесний матеріал. Ефективне запам'ятовування відбувається у процесі активної навчальної діяльності, коли інформація викликає інтерес і відповідає їхнім актуальним потребам. У процесі навчання наочно-образна пам'ять

молодших школярів поступово трансформується у словесно-логічну. Змінюється співвідношення мимовільного і довільного запам'ятовування на користь зростання ролі останнього. Перехід від образних до логічних форм пам'яті є ключовим завданням початкового навчання.

Уява молодших школярів багата й емоційна, але нестійка. Війна, страх, розлука з родиною або друзями можуть призвести до появи тривожних образів. Тому при роботі з усною інформацією доцільно використовувати позитивні, мирні, стабілізуючі образи.

Варто враховувати, що у процесі дистанційного навчання, учні стикаються з багатьма труднощами, і далеко не всі (зокрема через свої особисті та інтелектуальні особливості) спроможні їх подолати. Дослідження показують, що тривожність і стрес, тривалі перерви в навчанні та нестача живого спілкування значно уповільнюють розвиток когнітивної активності [2]. Зокрема, вітчизняні психологи зауважують, що в дітей, які певний час переживали травмивні події, спостерігається погіршення пам'яті; зменшилася здатність зосереджуватися на роботі, аналізувати, систематизувати та обробляти інформацію; страждає здатність планувати свої дії та розв'язувати проблеми; виникають почуття розчарування і тривоги [2, с 14-15].

Важливо брати до уваги, що сучасні молодші школярі є дітьми «комп'ютерної епохи». Дослідження психологів свідчать, що раннє залучення дітей до діяльності в електронному інформаційному просторі негативно впливає на когнітивний, соціальний, емоційний, руховий та інші аспекти особистісного розвитку дитини та спричинює певні навчальні проблеми [3; 4]. Постійне перебування у віртуальному просторі сприяє прискореному формуванню здібностей, необхідних для існування у штучно створеному світі і затримує розвиток здібностей потрібних для реального світу. У зв'язку з цим особливого значення набуває цілеспрямоване формування в молодших школярів здатності до саморегуляції психологічних процесів, що забезпечує ефективність навчальної діяльності. Уже на етапі початкової школи необхідно системно розвивати вміння підпорядковувати ситуативні бажання («хочу»)

вимогам навчальної діяльності («треба»), оскільки саме цей процес виступає основою становлення довільності як ключового новоутворення молодшого шкільного віку. Розвинена довільність визначається як провідний психологічний чинник успішного засвоєння знань в цілому і формування аудіативної діяльності зокрема, що в сукупності сприяє адаптації дитини до вимог сучасного освітнього середовища.

Отже, можемо зробити висновок про те, що молодші школярі різні за ставленням до навчання, пізнавальними і фізіологічними можливостями. З огляду на це процес оволодіння навчальною діяльністю у різних дітей відбувається по-різному. Тому, щоб процес формування аудіативних умінь був ефективним для всіх учнів, треба якомога раніше й повніше вивчати та враховувати їхні індивідуальні і типові вікові особливості в усіх видах навчальної діяльності (як ситуативно, так і на тривалу перспективу).

Список використаних джерел

1. Піроженко, Т. О. Розвиток уваги молодших школярів у процесі навчальної діяльності. *Психологія і педагогіка*. 2015. № 5. С. 101–107.
2. Пророк Н. В., Царенко Л. Г., Чекстере О. Ю. та ін. *Психологічна допомога дітям, які пережили спричинені війною травмівні події: методичні рекомендації*. Київ: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2024.
3. *Психологічна діагностика мотивації особистості до навчання в умовах інформаційного суспільства : монографія* / Н. В. Пророк, Л. О. Кондратенко, Л. М. Манилова та ін. ; за ред. Н. В. Пророк. Київ : Видавничий дім «Слово», 2020.
4. *Психологічна діагностика особливостей когнітивного розвитку молодших школярів в умовах інформаційного суспільства : монографія* / за ред. С. А. Гончаренка, Л. О. Кондратенко. Київ–Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014.